

‘De AfD kiest bewust voor radicalisering en provocatie, zo moeten mensen wennen aan steeds extremere uitspraken’

Nynke van Verschuier

Tweemaal deze maand werd de uiterst rechtse Alternative für Deutschland (AfD) de grootste partij bij verkiezingen, in de deelstaten Saksen-Anhalt en Mecklenburg-Voor-Pommeren met respectievelijk 44 en 38 procent van de stemmen. Middenpartijen verloren fors; in Mecklenburg haalde de CDU van kanselier Friedrich Merz niet eens de kiesdrempel, een unicum in de Duitse geschiedenis.

Veel AfD-politici koketteren nadrukkelijk met het Duitse nationaalsocialistische verleden, met taalgebruik, symbolen en kapsels. Toch moet de opkomst van de AfD geïnterpreteerd worden in de context van een mondiale opkomst van radicaal- en extreemrechts, zegt politicoloog Léonie de Jonge. De Jonge is sinds twee jaar hoogleraar aan de Universiteit in het Zuid-Duitse Tübingen. Van daaruit bestudeert ze de AfD en de internationale geestverwanten van de partij.

Volgt Duitsland met de winst van de AfD laat een al langer gaande internationale trend, of is er iets anders aan de hand?

„Dat eerste. Lange tijd had Duitsland geen succesvolle uiterst rechtse partij, er heerste een sterk taboe vanwege het bruine verleden. In de afgelopen jaren is dat snel gekanteld. De AfD is bijzonder omdat die vergeleken met andere Europese uiterst rechtse partijen bijzonder radicaal is. De partij onderhoudt actieve netwerken met het neonazi-milieu en met internationale extremistische bewegingen.”

Is de AfD daarin uniek? Misschien zijn ze er opener over, omdat ze, anders dan bijvoorbeeld Geert Wilders of Marine Le Pen, het niet nodig vinden om zich milder voor te doen dan ze zijn.

„In Nederland is het iets anders omdat er niet zulke extreemrechtse netwerken zijn, historisch althans niet. Forum voor Democratie timmert wat dat betreft wel aan de weg.

„Maar er is zeker de tendens om de Duitse casus als uitzonderlijk te beschouwen. In Nederland zie je dat commentatoren de neiging hebben te zeggen: ‘ja, daar in Duitsland is het écht erg.’ Dat maskeert dat we dit ook elders zien en Duitsland geen uitzondering is.”

De AfD is heel succesvol ondanks die openlijke extreemrechtse verbindingen.

„Ja, dat is opvallend: ze hanteren een andere strategie dan Marine Le Pen met Rassemblement National in Frankrijk. De AfD omarmt de extreemrechtse tendensen. ‘De aanval is de beste verdediging’, lijkt de strategie te zijn. Ze zetten bewust in op radicalisering en niet op een gematigder imago. Daarmee schuiven

ze de norm steeds verder op: door voortdurend te provoceren en hun stigma te omarmen, moeten mensen sneller aan extreme uitspraken wennen.”

Dat werkt dus bij Duitse kiezers.

„Dat zegt iets over hoe belangrijk de functie van politieke partijen in de maatschappij is. De Portugese politicoloog Vicente Valentim laat in een recent boek mooi zien hoe veel van die extreemrechtse sentimenten in de maatschappij sluimeren. Op het moment dat volksvertegenwoordigers zulke sentimenten openlijk uitspreken, verdwijnt het sociale stigma en hebben mensen het gevoel dat ze alles mogen zeggen.”

[Lees ook](#)

[Extreem-rechtse AfD-lijsttrekker Ulrich Siegmund wist met een positief getoonzette campagne een grote overwinning in Saksen-Anhalt te boeken](#)

De NCTV publiceerde deze week een rapport over „strategische normalisering”. Is de strategie in Nederland voor normalisering vergelijkbaar?

„Ja, er zijn duidelijke overeenkomsten. De diensten noemen uiteraard geen partijen, maar deze vorm van ‘strategische normalisering’ zien we met name bij FVD. De partij omarmt extreemrechtse concepten als ‘omvolking’ en ‘remigratie’ en brengt die bewust in het Nederlandse politieke debat. Daarin is de partij ook succesvol.”

Als ik internationale collega’s vraag naar het verschil tussen radicaal-rechtse partijen in hun land en de AfD hoor ik vaak: de partijen zijn vergelijkbaar, maar door de geschiedenis weet je dat het in Duitsland echt fout kan gaan.

„Het klopt natuurlijk: de opkomst van uiterst rechts in heel Europa is zorgwekkend. Maar het is bijzonder zorgwekkend in een land dat zo’n geschiedenis heeft, en dat zo heeft geïnvesteerd in *Bildung* om het niet nog een keer te laten gebeuren. En dat juist hier de AfD zo extreem en zo groot is, roept bij mensen een soort cognitieve dissonantie op: hoe kán dit?”

Is dat een reden om cynisch te worden over wat met Bildung te bereiken is?

„Daar mag je niet cynisch over worden. Duitsland heeft er enorm op ingezet en we weten niet hoe de situatie zou zijn als dat niet was gebeurd. Er is nog altijd een democratische meerderheid die níét op de AfD stemt. Politieke scholing is natuurlijk geen vaccinatie voor de opkomst van radicaal-rechts, er spelen veel factoren mee. Een groot en democratisch maatschappelijk middenveld is belangrijk, bijvoorbeeld, en juist in Oost-

Duitsland is dat maatschappelijke midden totaal leeggeplukt. De AfD springt in die leegte, door bijvoorbeeld dorpsverenigingen met leven te vullen.”

CDU en SPD moeten alles op alles zetten om een breed democratisch front te vormen en kiezers aan te spreken met een positief toekomstverhaal

Wat zegt de winst van de AfD over de staat van andere partijen?

„De winst zegt iets over het falen van de representatieve democratie. CDU en SPD hebben hun vertegenwoordigende rol niet goed kunnen uitvoeren, daar zijn kiezers teleurgesteld over. CDU en SPD moeten alles op alles zetten om een breed democratisch front te vormen en kiezers aan te spreken met een positief toekomstverhaal.”

Waarin zijn CDU en SPD concreet tekortgeschoten?

„Je kunt bijvoorbeeld zien dat Oost-Duitsland in veel sectoren niet vertegenwoordigd is, zoals in cultuur, sport en politiek. Er zijn enorme economische verschillen tussen oost en west. De boodschappenprijzen, mensen die hun huis niet meer kunnen verwarmen: er zijn dingen waar mensen zich zorgen over maken, en terecht. De AfD kan dat niet oplossen, maar heeft wel een verhaal dat die mensen aanspreekt.”

Hebben CDU en SPD geen oplossingen?

„Ze zijn lokaal niet zo vertegenwoordigd dat mensen zich gehoord voelen. Begrijp me niet verkeerd: mensen stemmen niet alleen maar AfD uit protest, het zijn niet alleen maar bezorgde burgers, en ze stemmen op een extreemrechtse partij. Maar een deel van de kiezers is niet ideologisch extreemrechts, en die kun je als democratische partij terugwinnen.”

[Lees ook](#)

[Hoe AfD met buurtborrels en wandeltochten ‘dorpen veroverd’ in Mecklenburg-Voor-Pommeren, en hoe de SPD daarvan heeft geleerd](#)

Bijna alle Duitse partijen houden vast aan de *Brandmauer* – en willen dus niet met de AfD regeren. Maar dat staat steeds meer ter discussie, omdat de AfD blijft groeien en het bijna onmogelijk is om zonder die partij een regering te vormen.

„Er zijn veel misvattingen over de Brandmauer. Het doel ervan is niet om extreemrechts klein te houden, maar om te zorgen dat extreemrechts niet aan de knoppen van de macht komt. Dat zou directe gevolgen hebben voor de democratie. Tot nu toe slaagt de Brandmauer er in de AfD uit de regering te houden. Maar je

ziet dat de Brandmuur langzaam retorisch wordt afgebroken, en politici en wetenschappers steeds vaker zeggen dat je strategisch met de AfD moet samenwerken, dat de Brandmuur niet democratisch is, enzovoorts.”

In Duitse media bestond ooit een cordon sanitaire rond de AfD, de omgang was anders dan die van Nederlandse media met populistische partijen. Hoe staat het daarmee?

„Op het moment dat de AfD groter werd, was er steeds meer de neiging onder journalisten om de AfD toch aan het woord te laten, waardoor het cordon zich heeft opgelost. De AfD heeft dat cordon in haar beginjaren kunnen omzeilen, omdat ze niet opkwam als een extreemrechtse partij, maar als een eurosceptische partij, die ook wel ‘professoren-partij’ werd genoemd. Toen die partij eenmaal voet aan de grond kreeg, werd die gekaapt door steeds extremere partijleden. Dat was ook een effectieve manier om het cordon te omzeilen, want achteraf, als de partij al groot is, is het moeilijk om een mediacordon te handhaven.”

Welke verschillen tussen Nederland en Duitsland vallen nog meer op, na twee jaar in Duitsland?

„In Nederland is er een soort gelatenheid tegenover de opkomst van radicaal- en extreemrechts. In Duitsland lijkt de maatschappij veel weerbaarder. Als de AfD ergens succes heeft, gaan elders in het land mensen de straat op. Je merkt dat hier heel veel mensen actief zijn in het verdedigen van de democratische orde. De alertheid is hier een stuk groter.”

Maak NRC jouw voorkeursbron op Google

Bij Google kan je nu zelf aangeven welke nieuwsbronnen jij vaker wil zien in je zoekresultaten. [Meer informatie](#)

[Kies NRC als voorkeursbron](#) Melding voorkeursbron sluiten